

СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ГЛУШЦЯ НА ТЕРИТОРІЇ

102

ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кратюк О. Л., к.б.н.

Постановка проблеми. Глушець (*Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758) є невід’ємним елементом лісових екосистем та природним індикатором їх стану і рівня антропогенного навантаження на них.

Аналіз останніх досліджень. Одне з перших згадувань про глушця на території Центрального Полісся знаходимо у М.Л.Щербини [14]. Він у 1914 році відвідав Юровську лісову дачу (нині територія Поліського природного заповідника та Юровського лісництва ДП „Олевське ЛГ”), де на токовищі нарахували 19 півнів, що може свідчити про значну чисельність птахів у той час. Проте у подальші роки відмічається неухильне зменшення чисельності птахів у регіоні [1, 2, 5, 6, 9, 10].

На початку 90-х років, близько 45% чисельності поліської популяції глушця припадало на Житомирську область [10]. Сучасний стан виду на півночі Центрального Полісся С.М. Жила оцінює як досить життєздатний [7, 8].

Матеріал та методи досліджень. В основу роботи покладені матеріали польових досліджень, проведених у 2000-2012 рр. на території Поліського ПЗ, ДП „Словечанське ЛГ“, ДП „Лугинське ЛГ“, ДП „Словечанське ЛГ АПК“, ДП „Лугинське ЛГ АПК“ протягом усіх сезонів на площі 221345 га. Поряд зі збором матеріалу у цих господарствах, експедиційними маршрутами у різні пори року обстежені й інші райони регіону, зокрема угіддя ДП „Олевське ЛГ“, ДП „Ємільчинське ЛГ“, ДП „Білокоровицьке ЛГ“, ДП „Овруцьке ЛГ“, ДП „Радомишльське ЛМГ“, ДП „Баранівське ЛМГ“, ДП „Житомирське ЛГ“.

Обліки глушця та тетерука проводили на маршрутах довжиною не менше 10 км за порами року. Токовища виявляли шляхом перевірки у передвесняний період уже відомих та потенційних місць можливого токування [3, 11].

Результати та обговорення. Під час проведення наших досліджень, уточнено південну межу поширення виду в регіоні, яка проходить приблизно по лінії смт. Городниця – смт. Ємільчино – смт. Лугини – с. Васьковичі – с. Базар. Найпівденнішим пунктом зустрічі птахів у межах області є ліси на північний схід від с. Кримок Радомишльського району. Взимку 2006 року на лісових культурах сосни звичайної 3-річного віку виявлені поїди та сліди глушця.

Таблиця 1.

Динаміка чисельності та щільності популяції глушця на території окремих господарств Житомирської області

Користувачі мисливських угідь	Площа, тис. га	Чисельність по роках, ос						Щільність у 2011 р ос/100га
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Білокоровицьке ЛГ	31,8	9	8	16	17	8	9	0,3
Городницьке ЛГ	37,5	60	48	36	44	37	37	1,0
Ємільчинське ЛГ	39,4	51	59	62	68	20	61	1,5
Лугинське ЛГ	26,5	21	28	25	22	20	20	0,8
Овруцько-Народицьке СЛГ	85,1	80	80	87	97	92	94	1,1
Овруцьке ЛГ	41,7	130	125	150	138	139	139	3,3
Олевське ЛГ	47,5	88	88	79	93	120	120	2,5
Словечанське ЛГ	74,9	130	132	126	119	123	118	1,6
Поліський ПЗ	20,1	90	90	90	90	90	90	4,5
УТМР	442,5	227	183	138	26	35	31	0,1

Нині чисельність глушця в Житомирській області знаходиться на стабільно

низькому рівні. За період з 1979 по 2011 роки вона змінювалася в межах від 719 особин у 2011 році до 1416 – у 2003 [4, 13].

Найбільш прогнозованою та стабільною чисельність глушця залишається на території Поліського ПЗ. Кількість птахів протягом 2006-2011 років становить 90 особин (табл.).

Щільність популяції глушця на території Поліського ПЗ є найвищою – 4,5 ос/1000 га. Цей показник здебільшого у 2-3 рази вищий, ніж на території інших користувачів мисливських угідь, які безпосередньо межують із заповідником. Проте, середня кількість самців на токовищі у заповіднику складає 2,0 і є найменшою, у порівнянні з територіями інших господарств. Зокрема, на території ДП „Лугинське ЛГ“ – 2,7, у межах ДП „Словечанське ЛГ“, угіддя якого безпосередньо прилягають до території Поліського ПЗ, середня кількість самців на токовищі складає 2,9. Встановлено достовірну різницю за кількості самців на токовищах між ДП „Словечанське ЛГ“ та заповідником ($F_{\text{факт}} = 6,96 > F_{0,95} (1; 56) = 4,02$). Також виявлено достовірну різницю у кількості самців на токовищах на території Поліського ПЗ та поза його межами ($F_{\text{факт}} = 8,05 > F_{0,95} (1; 74) = 3,97$). Така чисельність півнів на токовищах може свідчити про рівномірність розподілу і птахів, і токовищ по території заповідника. Помітно краща вивченість його території звела до мінімуму кількість неописаних токовищ, чого не можна сказати про інші господарства, де відомі лише відносно великі за кількістю птахів токовища. З іншого боку це може свідчити про депресію чисельності птахів за межами заповідника. Зменшення придатних для існування стацій через лісогосподарську діяльність, змушує глушців концентруватися у період токування на ще вцілілих ділянках стиглих та перестійних соснових насаджень, або по периметру болотних масивів, площі яких також скорочуються. Тут вони ще у більшій мірі потрапляють під прес різноманітних негативних чинників і, зокрема, браконьєрства, випадки якого на зазначених територіях не поодинокі. Токовище з найбільшою кількістю самців нами описано на території Сирницького лісництва ДП „Словечанське ЛГ“. Тут ми нарахували 7 самців.

Висновки. Спостерігається стійка тенденція до поступового зменшення кількості птахів у регіоні, незважаючи на незначне підвищення їх кількості в окремих господарствах.

Серед загальновідомих негативних чинників впливу на популяцію глушця (скорочення площ стиглих лісів, лісогосподарська діяльність, випасання худоби, браконьєрство тощо), слід особливо відмітити чинник неспокою. Під час масового збору ягід, грибів птахи розлякуються і витісняються у невласливі їм біотопи з гіршими кормовими та захисними властивостями.

Використані джерела інформації

1. Бурчак-Абрамович М. О. Про деяких цікавих птахів Волині / М. О. Бурчак-Абрамович // Зб. праць зоологічного музею АН України. — 1928. — Т. 6, вип. 3. — С. 213—222.
2. Воїнственський М. А. Рідкісні птахи України / Воїнственський М. А. — К. : Рад. школа, 1949. — 67 с.
3. Гузий А. И. Методы учётов птиц в лесах / А. И. Гузий // Обліки птахів: підходи, методики, результати : школа по уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України, Івано-Франкове, 26–28 квітня 1995 р. : матеріали. — Львів–Київ, 1997. — С. 18—48.
4. Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини : [кол. монографія] / [Карпов В. І., Сіренський С. П., Данилко В. К. та ін.] ; під ред. П. П. Михайленка. — Житомир, 2001. — 320 с.
5. Жежерін В. П. Про поширення деяких рідкісних та нечисленних видів птахів Українського Полісся / В. П. Жежерін // Зб. праць зоологічного музею. — 1962. — № 31. — С. 41—46.

6. Жежерин В. П. Орнитофауна Украинского Полесья и ее зависимость от ландшафтных условий и антропогенных факторов : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. биол. наук : спец. 03.097 „Зоология“ / В. П. Жежерин. — К., 1970. — 22 с.
7. Жила С. М. Результати анкетного опитування лісової охорони щодо популяції глухаря в Україні / С. М. Жила // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. — 1992. — № 3. — С. 20.
8. Жила С. М. Глухар / С. М. Жила // Лісовий і мисливський журнал. — 2003. — № 4. — С. 32—33.
9. Кістяківський О. Б. Птахи / Кістяківський О. Б. — К. : АН УРСР, 1957. — 432 с. (Серія „Фауна України“ : у 40 т., т. 4).
10. Клестов Н. Л. Глухарь в Украине: распространение, состояние ресурсов и охрана / Н. Л. Клестов // Проблемы вивчення та охорони птахів : VI нарада орнітологів Західної України, Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р. : матеріали. — Львів-Чернівці, 1995. — С. 69—70.
11. Кузякин В. А. Охотничья таксация / Кузякин В. А. — М. : Лесная промышленность, 1979. — 200 с.
12. Лесничий В. В. Современное состояние и динамика орнитофауны болот Украинского Полесья : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. биол. наук : спец. 03.00.08 „Зоология“ / В. В. Лесничий. — К., 1982. — 25 с.
13. Мисливствознавство : [навч. посіб.] / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, К. А. Татаринів та ін. ; відп. ред. В. Д. Бондаренко. — К. : РНМК ВО, 1993. — 200 с.
14. Щербина М.Л. Заметки о глухарях / М.Л. Щербина // Птицеведение и птицеводство. — 1915. — №5. — Вып. 3-4. — С. 185-195.